

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО СЛАВЯНСКИ ФИЛОЛОГИИ
КАТЕДРА ПО КИРИЛОМЕТОДИЕВИСТИКА

Пламена Георгиева Костова
редовен докторант

УСПЕНИЕТО НА СВ. ЙОАН БОГОСЛОВ (ВНГ 916) В ЮЖНОСЛАВЯНСКАТА
ТРАДИЦИЯ. ТЕКСТ И КОНТЕКСТ

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертация за присъждане на образователна степен „доктор“

Област на висше образование: 2. Хуманитарни науки

Професионално направление: 2.1. Филология

Научна специалност: Старобългарска литература

Научен ръководител: доц. д-р Диана Атанасова-Пенчева

София, 2023 г.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на Катедрата по кирилометодиевистика към Факултета по славянски филологии на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ на 21 януари 2023 г.

Състав на научното жури:

1. проф. д-р Климента Иванова
2. проф. дфн Вася Велинова
3. проф. дфн Ана Стойкова
4. доц. д-р Илиана Чекова
5. доц. д-р Невена Гавазова

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Изследване

У в о д	4
1. Култът към св. Йоан Богослов	6
2. <i>Успението на св. Йоан Богослов</i>	7
3. <i>Успението на св. Йоан Богослов</i> : повествователни особености	9
4. Основни мотиви в агиографския текст за св. Йоан Богослов	11
5. Библейски позовавания	12
6. Текстологически особености на <i>Успението на св. Йоан Богослов</i> .	
Превод и редакции	13
6.1. Редакция II: Текстологически бележки	14
6.2. Редакция I: Текстологически бележки	16
6.3. Редакция III: Текстологически бележки	17
З а к л ю ч е н и е	18
II. Приложение	20
Библиография	21

I. ИЗСЛЕДВАНЕ

У В О Д

Обект на настоящото изследване е славянският превод на *Успението на св. Йоан Богослов* (ВНГ 916, ВНБС 1а. 224-225), поместен в южнославянските календарни сборници. До този момент наративът не е бил обект на изследователски интерес. За него все още липсват самостоятелни проучвания както литературоведски, така и езиковедски. Изключение е изданието на *Станиславовия чети-минеи*¹, от състава на който той е част, както и септемврийският том на Великите Макариеви чети-минеи². И в двете обаче текстът е включен като част от по-големи състави и компендиуми. Това обстоятелство определя актуалността на дисертационната тема.

Настоящият дисертационен труд разглежда въпроси, свързани с южнославянския контекст на разпространение на *Успението на св. Йоан Богослов*, като във фокуса на вниманието са сборниците с постоянен състав, каквито са *чети-минеите*. Във византийската традиция текстът също се помества в календарни сборници, както показва справка в базата данни *Pinakes*³ и изследването на Цан⁴. В това се състои основно и мотивацията за стесняването на книжния контекст, в който ще бъде разгледано съчинението, като се ограничим около присъствието му в южнославянските календарни сборници. По този начин бихме могли да проследим както пътя на творбата от византийска в славянска среда, така и историята на текста в конкретен тип състави.

Целите на дисертацията са най-общо две:

1. Археографско и текстологическо изследване на текста.
2. Литературна интерпретация на агиографската творба.

В хода на изследването се поставят следните **задачи**:

1. Установяване на историята на текста по преписите, включени в южнославянските календарни състави. Проследяване на различията и сходствата между

---

¹ Тотоманова, Атанасова 2018.

² ВМЧМ: 1584–1659.

³ <https://pinakes.irht.cnrs.fr/recherche-generale/results/page> <достъп на: 03.01. 2022 г.>.

⁴ Zahn 1880: 9-23.

тях в езиково отношение, както и в съдържателен план в съпоставка с гръцкия оригинал.

2. Идентифициране на библейските цитати и позовавания.

3. Анализирание на текстовете с оглед на литературните им особености и във връзка с културно-историческата среда, която обуславя възникването на *Успението на св. Йоан Богослов* и неговия превод на славянски език.

4. Очертаване на основни представи за поетиката на съчинението и връзката му като тип разказ с други литературни форми, битували в предхристиянската култура.

Основният изследователски подход е комплексен, който позволява предметът на изследване да се погледне от различни позиции, в интердисциплинарен план (*компаративно-текстологически, лингвистичен, литературоведчески и културно-исторически анализ*). Акцентът е поставен върху литературните качества на разказа за св. Йоан Богослов. *Успението* се оказва много интересно не само от съдържателна гледна точка, но и с това, че съчетава похвати, типични за други, по-арахични наративни структури.

Работата се състои от два дяла. *Изследване* и издание на непубликуваните до този момент преписи на *Успението*, поместени в т.н. *Приложение*.

1. Изследването се състои от увод, шест глави и заключение.

2. *Приложението* се състои от една част: 1) Издание на славянската преводна версия на *Успението на св. Йоан Богослов* в три „редакции“, по преписите (1) НБКМ1039, ЗИПс24, Деч94, Рс59; (2) Деч94; (3) Хил431.

1. Култът към св. Йоан Богослов

В първа глава е направен опит да се проследи и представи култът към апостол Йоан. Разглеждат се формирането и разпространението му във Византия и в България. В началото са представени сведения за него, известни в наука, след което се преминава към агиографската легенда. За да е по-пълна картината на разпространение на почитта към евангелиста, са посочени сведения от славянските Евангелия и Апостоли, в които е засвидетелствана датата на празника на светеца – 26 септември.

Изложението се спира на текстовете, обслужващи почитта към Йоан Богослов във византийската (*1.1. Текстовете за св. Йоан Богослов във византийската традиция*) и в славянската книжнина (*1.2. Текстовете за св. Йоан Богослов славянската традиция*). Оказа се, че култът на светеца е обслужван от множество текстове и в двете традиции.

Без да се занимаваме с кратките наративи, посветени на апостола, само се споменава, че в двата вида синаксари (*1.3. Синаксарните четива за св. Йоан Богослов в славянската и византийската ръкописна традиция*) – Нестишения и Стишния – се поместват кратки жития за евангелиста под дата 26 септември, когато източноправославната църква чества паметта му. Посочени са само заглавията и началата на текстовете. Същото е направено и с византийските текстове от този тип.

В тази глава е направена и кратка справка на историята на разпространение на т. нар. *втора версия* (Петканова 1981: 388) на разказа за св. Йоан Богослов - *Представление на светия апостол и евангелист Йоан Богослов*, поместен в дамаскините, т. е. имаме два различни превода, разпространявани в два различни типа сборници.

2. Успението на св. Йоан Богослов

Във втора глава накратко са представени съдържанието и структурата на *Успението*. След това е проследена историята на проучванията на текста. Вниманието ни пада основно на изследването на Т. Цан, според когото авторът на *Успението* (Прохор) много внимателно и старателно подбира източниците, които използва при създаването на своя текст. От една страна, наблюдаваме елементи от старите *Деяния на Йоан*, но трансформирани. От друга, Прохоровата творба държи връзка със сирийския разказ за Йоан Богослов, а от трета, книжовникът използва информация за учителя си, която откриваме единствено в неговото произведение.

В частта *Успението на св. Йоан Богослов във византийската традиция* стъпваме върху фундаменталния труд на Алберт Ерхард – *Überlieferung und Bestand der hagiographischen und homiletischen Literatur der griechischen Kirche von den Anfängen bis zum Ende des 16. Jahrhunderts* (Ehrhard 1937), посветен на историята на византийската агиография, разпространена в календарните сборници. Целта на тези наблюдения бе да се проследи историята на *Успението* (Πξάμεηο ηνῶ ἀγίνη ἀπζήόινη θαὶ εὐαγγειηζηνῶ Ισάλλνη ηνῶ θενιόγνη, ζπγγξάθνηηνηο ηνῶ αὐηνη καθεινηῶ Πξνρόζνη) на гръцка почва и така да се изясни контекста, в който се разпространява и видим не само пътя на наратива за Йоан от византийска в славянска среда, а да видим историята на наратива в конкретен тип сборници, в които е поместен.

Оказа се, че текстът за апостола е част от съдържанието на състави датирани от IX-VIII в. (Ehrhard 1937). Наративът битува в два типа календарни сборници – *панегирикомартирологии* и *менологии*.

В частта *Успението на св. Йоан Богослов в славянската традиция* са представени преписите, с които съм работила в настоящото изследване. Те са от следните ръкописи: НБКМ1039, Деч94, Деч95, Рс59, ЗПс24 и Хил431. Дават се сведения както за сборниците, така и за названието, началото и края на всеки от преписите. Съдейки по началото и края на текстовете, бихме могли да ги свържем с гръцкия текст, описан под №916 в ВНГ.

Кл. Иванова е разпределила преписите в три групи (ВНБС: 224-226), които показват, че те свидетелстват за три редакционни разклонения в традицията на текста. Първата включва преписите от НБКМ1039, ЗПс24, Деч94 и Рс59, втората от Деч95, а

третата Хил⁴³¹. Съдейки по началото и края на текстовете, бихме могли да ги свържем с гръцкия текст, описан под №916 в ВНГ

Направеният преглед на календарните ръкописи, показва, че Успението на св. Йоан Богослов е устойчиво в състава на староизводните чети-минеи. Наративът е от *дометафрастов тип* и се помещава също в сборници, в които текстовете са извлечени от *чети-минея*. Във византийската книжовна традиция този тип сборници се нарича менологии – основен агиографски сборник на Балканите през Средновековието. Чети-минеините състави не са литургически книги, но участват във всекидневното богослужение в манастирските общности. Текстовете в тях са за общо четене, което се е извършвало в трапезарията (извънлитургичното) и на утренията (литургичното) в манастирите, и двете практики са отбелязани в уставите. Чети-минеят е сред рано преведените и използвани книги в литературата на средновековна България. В горепосочените състави Успението, въпреки че е апокриф, е единственият и най-важен текст, обслужващ паметта на апостола (26 септември).

3. Успението на св. Йоан Богослов: повествователни особености

Трета глава разглежда повествователните особености на *Успението*. Оказа се, че наративът е много интересен не само от съдържателна гледна точка, но и с това, че съчетава похвати, типични за други, по-арахични наративни структури – *античния епос и приказката*.

В началото на главата са разгледани някои основни постановки на Н. Ингъм за жанра, според него средновековната литературна творба може да се характеризира чрез конкретна комбинация от: *функция, тематичен материал, модус, жанр, стил*. Тези фактори не действат по еднакъв начин във всяка творба, нито могат да я определят напълно (Ингъм 1993: 36). За определянето на жанровата природа на едно средновековно произведение се оказват важни както вътретекстови маркери, така и такива, които са извън текста –като употребата му. В тази връзка, както беше отбелязано, Ингъм предлага четири диференциални признака:

1. *Модус на изложение или аспект;*
2. *Тематичен материал;*
3. *Стил;*
4. *Функция.*

Прилагайки модела на Н. Ингъм, върху анализирания от нас текст, се очерта следната картина: *Успението* е текст, който по преобладаващия си *модус* на изложение е повествователен текст. И в този смисъл неговата жанрова принадлежност може да бъде определена най-общо като „разказ“. Същевременно той е уставно четиво, откриваме го в предписанията на *Студийско-Алексеевския устав* (Атанасова 2016: 88) и *Евергетидския типик* (Дмитриевски 1 – 284-285). Ето защо може да се каже, че текстът функционира като „житие“. Допълнителен аргумент в тази посока са названията, засвидетелствани в ръкописите – *исписанїа о жнѣ дѣланїа ѿ ѿва бгослова ѿ еѿлїста* (НБКМ1039; ЗШс24); *Съписанїе ѿ жнтїи н дѣланїи ѿвана богословца н еѿлїста* (Деч94, Рс59); *овъхожѣнїе н чїѿса ст҃го аѿла ѿва евангелїста* (Деч95); *Жнтїе н дѣланїе ст҃го Іѿвана Бгослова н оученїка ѿ Прѣра* (Хил431).

По своята *тема Успението* е свързан с новозаветно лице и дописва събития, за които черпим сведения от текстове, принадлежащи на каноничния корпус, съграждащ Свещеното писание. Следователно по отношение на своята каноничност произведението трябва да бъде определено като *квазиканонично* по терминологията на Александър Наумов.

В трета глава е направена съпоставка между *Успението* и античния романс. Един паралел между агиографския наратив и *романса*, според неговите особености, би показал, че в *Успението* се идентифицират всички елементи на *романса*. Но по-интересно би било да се направи сравнение с друг античен текст, адаптиращ повествователните особености на *античния романс*. Затова разгледахме някои фабулни елементи в съпоставка с Омиравата „Одисея“, която според Б. Богданов е „по-романна“ от „Илиада“ (Богданов 1986).

Във втората част от главата разгледахме *Успението* през призмата и гледната точка, която предлага Проп за структурата и героите на народната приказка (Проп 2001: 35-77). В агиографския текст са открити 14 функции.

От направените наблюдения направихме заключението, че в *Успението на св. Йоан Богослов* е изградено от архаични елементи, засвидетелствани в предхристиянски текстове. Сред похватите, използвани в разказа, се разпознават такива, които са типични за античния романс и модели, характерни за приказното творчество.

4. Основни мотиви в агиографския текст за св. Йоан Богослов

Успението на св. Йоан Богослов е интересно не само на равнище структура (чрез поетиката на анализирания разказ), но и на равнище сюжет (чрез основните мотиви, изграждащи текста за Йоан Богослов). Това се видя в четвърта глава. Редно е да започнем с уговорката, че целта на тази част от дисертацията не е цялостен литературен анализ. За да се проследят някои особености на наратива, ще бяха анализирани основните мотиви и реторичните средства. Тъй като *Успението* е имало практическо приложение, се опитахме да разберем дали и как то е повлияло върху художествените средства, използвани за изграждането на образа и за оформянето на повествованието като цяло.

От направените наблюдения стигнахме до заключението, че в *Успението на св. Йоан Богослов* се откриват два вида мотиви 1. *топоси* и 2. *странстващи*. И двете група са архаични и засвидетелствани в предхристиянските текстове. Това е и начин да се илюстрира възприемането на такива мотиви от християнската литературна традиция и пренасянето им в различни културни контексти, текстове и жанрови форми. Анализирани са и някои символи и образи – бяло-черно, ляво-дясно, планина-град. Част от анализираните елементи (мотиви, символи, образи) са преосмислени/ трансформирани през епохите и това може да се обясни с нуждите и интересите на слушателите/ читателите от тази епоха.

Прави впечатление, че разгледаните мотиви са характерни за текстове, които се подвизават, така да се каже, като „канонични—, каквито са житията, похвалните слова и чудесата на светците. И макар разглежданото произведение за Йоан да е определяно като апокриф, то се вписва, включително и на равнището на сюжета в традициите на каноничната книжнина. Същевременно – чрез модела на предаване на събитията – като свидетелски разказ от ученика на Йоан, *Успението* умело подражава на евангелското повествование. И именно тук се корени неговата апокрифност, присъща и на другите повествования, разказващи за деянията на апостолите, известни като „апокрифни деяния“, но функциониращи като официални четива, обслужващи култовете на въпросните библейски личности.

5. Библейски позовавания

Интересна ми беше и междутекстовата и културната диалогичност на *Успението* и Библията. Така се роди петата глава на дисертацията. В началото ѝ са представени постановките на Красимир Станчев за принципа на двойното отражение, отъждествяване или уподобяване. Във втората част се опитахме да идентифицирам библейските позовавания, които след това анализирах според контекста.

Бяха идентифицирани шест точни цитата, въпреки че според Кр. Станчев *точният, буквалният се среща рядко в старославянските литератури* (вкл. старобългарската) (Станчев 1982: 72-73), и пет реминисценции/ аналогии.

От направените наблюдения ясно се вижда, (1) че библейските позовавания са често срещани в речта на Йоан Богослов. Едно от обясненията за това дава Кр. Станчев, според когото по този начин „на речта на героя се придава авторитетът на Библията, която е основното му оръжие в словесните двубои с другOVERCI и еретици— (Станчев 1982: 69), и (2) авторът на *Успението* предпочита новозаветни цитати (и по-конкретно от евангелист Матей) за изграждане образа на апостола и за реторизиране на текста. Можем да направим предположение, че изборът му не е случаен, тъй като през Средновековието Евангелията са заемали ключово място в богослужението и са се знаели наизуст.

Чрез библейски цитати и аналогии се обяснява поведението на героите от гледна точка на християнския мироглед – това е обичайна практика в агиографската традиция. Библейските позовавания са важна основа за тълкуването на текста и за уточняване на времето, в което е осъществен преводът.

6. Текстологически особености на *Успението на св. Йоан Богослов*. Превод и редакции

В шеста глава се прави преглед на разночетения (лексикални, морфологични, синтактични), пропуски и добавки в текста на *Успението* по всички достъпни ми преписи.

Разночетенията между южнославянските преписите биха могли да се обяснят с продължителното възпроизвеждане на наратива. Наблюденията подкрепят групирането на преписите, направено от Климентина Иванова, а именно обособяване на три редакции. Към *първата* се отнасят преписите от НБКМ1039; Деч94; Рс59 и ЗШс24; *втората* включва Деч95; в *третата* е Хил431.

Направеният анализ и класификация на разночетенията показват, че всички привлечени в дисертацията преписи на *Успението* отразяват един и същи превод, съответстващ на № 916 в ВНГ.

Тази глава от изследването е разделена на три части, отговарящи на трите редакции на текста. В отделните раздели са приведени примери, които показват различията между преписите на различни равнища.

Именно с тази част – текстологията, бяха свързана притесненията ми, тъй като трябваше на работа с шест славянски преписа, с един и същ гръцки първообраз, и един гръцки текст. Затрудни ме и фактът, че *класическата* текстология тук не може да се приложи.

6.1. Редакция II: Текстологични бележки

Наблюденията започват с преписа от *втора редакция* вместо с текстовете от *първа*. Реших така да подреда частите, тъй като, от една страна, *втора редакция* има само един представител – Деч95 и е сравнен с наративите от първа редакционна група – НБКМ1039, ЗШс24, Деч94 и Рс59 както и с гръцкия текст издаден от Т. Цан. От друга, исках да запазя подредбата, направена от Кл. Иванова, а тя поставя преписа във втора група.

Преписите са сравнени по шест пункта:

1. наслови;
2. рубрики/ сегментация на текста (заглавия на различните епизоди);
3. имена на герои/ градове/ местности;
4. цифрови различия;
5. епизоди;
6. библейски цитати.

Интересно е да се отбележи, че само в наслова на преписа от Деч95 е упомената датата на честване на светеца - *Μῆς α̅ς̅ въ .κβ̅. δ̅ν̅β̅* (*Този месец в 26 ден*). В останалите преписи това указание липсва, не го откриваме и в гръцкия текст.

Що се отнася до сегментацията на текста, указа се, че най-голямо разделение се наблюдава в Деч95, а най-малко в наратива от Хил431.

В преписа от Деч95 откриваме цели епизодите или части, от които липсват в НБКМ1039 и ЗШс24 (за Нотиан, за Проклияни и Сосипатър). В наратива срещаме и *словото за Фауст*. Това доближава Деч95 до преписите от *първа редакция*, *втора подгрупа* (Деч94 и Рс59). В преписа от *втора редакция* се наблюдават по-разширени епизоди, това най-често се случва в речта на Йоан Богослов.

Пълно съответствие на превод и оригинал наблюдаваме при превеждането на библейските цитати. Това не е изненадващо като имаме предвид силното влияние на Библията през Средновековието.

Работата с преписите ни позволи да направим заключението, че различията между Деч95 и преписите от *първа редакция*, *втора група* (Деч94, Рс59) не са големи, но са от значение. В Деч95 наблюдаваме разширяване на някои епизодите, чиито

съответствия не откриваме в гръцкия текст, публикуван от Т. Цан. Установихме и разминавания в четирите пункта посочени в началото на главата. Идентифицираните разночетения ни позволяват да обособим преписа от Деч95 в отделна група, която условно нарекохме *втора редакция*. Смятам, че Деч95 е представителен за друг клон на традицията.

6.2. Редакция I: Текстологични бележки

Лексикологичният анализ показва, че най-архаичен е преписът, поместен в НБКМ1039. В него се срещат думи като *итѣръ* и *нночлѣдъ*. Наблюденията ни дават основание да разделим преписите от *първа група*, въпреки че са от една редакция, в две *подгрупи*:

- а. НБКМ1039 и ЗШс24;
- б. Деч94 и Рс59.

Основание ни дадоха три епизода, които са представени по различен начин в преписите от двете *подгрупи*:

1. *Епизодът, разказващ за Нотиан;*
2. *Епизодът, разказващ за Фауст от град Каров;*
3. *Епизодът, разказващ за Проклиания и Сосипатър.*

От наблюденията стана ясно, че най-близък до преписа от НБКМ1039 е този от загребския чети-минеи ЗШс24. Между двете копия се наблюдават незначителни разночетения, които се изразяват в разместване в словоредата, прибавяне/ липса на съюз.

Към същата редакция (*първа редакция*) принадлежат и Деч94 и Рс59, въпреки че съпоставката им с НБКМ1039 и ЗШс24 се откриват разлики както на лексикално, така на синтактично равнище и на равнище сюжет. Текстологическите наблюдения показаха голямо сходство между преписите от Деч94 и Рс59. Ето защо, с уговорката, че е необходимо още да се проучат, бихме могли да изкажем предположението, че подобно на НБКМ1039 и ЗШс24, те са имали общ протограф.

Резултатите от направените съпоставки очертават следната текстологическа картина – *Успението на св. Йоан Богослов*: разгледаните четири преписа говорят за редакция на текста, в която могат да се обособят две отделни групи преписи, които са се разпространявали в староизводните чети-минеи и календарни сборници, съдържащи староизводни агиографски творби. Това са, от една страна, НБКМ1039 и ЗШс24, а от друга, Деч94 и Рс59.

6.3. Редакция III: Текстологични бележки

Подобно на *втора редакция*, тук също разполагаме с един представител – Хил431. Това наложи съпоставка на преписа със свидетелите от първа и втора редакция. Разгледахме само онези различия, които смятам за основни – разширени и съкратени епизоди, както и някои *фактологични различия*.

Наблюденията показват близост между преписа от Хил431 и НБКМ1039, ЗПс24, Деч94 и Рс59, но се забелязват и значителни различия между тях. Например, в Хил431 има съкращаване на епизоди, краят на текста също е различен. Това дава основание да подкрепим казаното от Кл. Иванова, че Хил431 образува друга редакция (ВНБС: 226). Казано по друг начин, преписът от Хил431 е представител на разклонение на традицията на *Успението*. Така може да говорим за три редакции – 1) НБКМ1039, ЗПс24, Деч94 и Рс59; 2) Деч95 и 3) Хил431.

В края на главата направихме следното заключение: бихме могли да кажем, че славянският текст на *Успението на св. Йоан Богослов* има сравнително единна традиция, а разликите, които се идентифицират между отделните преписи, включени в южнославянските календарни състави, са резултат от продължителното битуване на текста. Що се отнася до гръцкия първообраз наблюдаваме разминавания между него и славянския превод. На този етап от изследването смятам, че гръцкият текст, издаден от Цан, най-вероятно не е в основата на славянския превод. Едно по-задълбочено проучване на гръцкия наратив, би допълнило и обогатило картината, която описва текстологическите особености на *Успението*.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Направените анализи и наблюдения позволява да се направят следните изводи:

1. Всички привлечени в дисертацията преписи на *Успението на св. Йоан Богослов* отразяват един и същи първоначален превод, съответстващ на №916 ВНГ.

2. Славянският превод на *Успението на св. Йоан Богослов* се свързва с един контекст. Преводът се открива основно в сборници от *чети-минеини състави*, изключение прави само Хил431. Текстовете в него са извлечени различни *чети-минеи* и *панигирици*.

3. Към *Успението на св. Йоан Богослов* бяха приложени два подхода. Единият съотнася текста с античните романи. За целите на изследването за илюстративен материал бе привлечена Омировата поема *Одисея*. В резултат от съпоставката между двата текста, бяха идентифицирани шест повествователни похвати, характерни за гръцкия романс. Стана ясно, че разглежданите романсни особености претърпяват трансформация, но все пак си остават лесно разпознаваеми в други жанрови форми.

При втория подход разгледаме *Успението* през призмата и гледната точка, която предлага Проп за структурата и героите на народната приказка. Направеният паралел показва 14 функции, общи за приказката и текста за светеца.

В следствие на анализа се установи, че в разказа за Йоан Богослов се откриват архаични структурни модели, характерни както за приказното творчество, така и елементи от античните романи.

4. Литературният анализ показва, че в изграждането на повествованието за апостол Йоан се ползват както *странстващи мотиви*, които са много архаични, така и *мотиви топоси*, характерни за агиографските текстове.

5. На този етап от работата може да се отбележат шест точни или дословни (по терминологията на Красимир Станчев) цитата, и пет реминисценции/ аналогии. Библейските позовавания са често срещани в речта на Йоан Богослов и Петър. Наблюдаваме разнообразие от начини за въвеждането им в наратива. Стана ясно, че авторът на *Успението* предпочита евангелски цитати (и по-конкретно от евангелист Матей) за изграждане образа на апостола и за реторизиране на текста. Библейските

цитати са употребени, за да може читателят/ слушателят по-лесно да открие и проследи основния мотив и водещата тема в текста. Същевременно чрез тях се изгражда образът на Йоан Богослов. Библейските позовавания са важна основа за тълкуването на текста, но също така те са и езиков маркер за уточняване на времето, в което е направен преводът.

II. ПРИЛОЖЕНИЕ

Тази част от дисертацията е съставена от една част:

1. **Издание на текста.** Тъй като досега има само едно издание, което е част от публикуването на *Станиславовия чети-миней* (Тотоманова, Атанасова 2018). А. Тотоманова и Д. Атанасова обаче посочват, че има липси в текста. Представени са преписи от *трите редакционни групи*. Както стана ясно *първа група* се разделя на две *подгрупи*, затова се издават преписи от двете *подгрупи*, придружени с различия.

На един по-късен етап е заплануван и превод на съвременен български език.

БИБЛИОГРАФИЯ

- А р н а у д о в 1 9 6 9
А т а н а с о в а 2 0 1 6
Б о г д а н о в 1 9 8 6
В М Ч М
Д м и т р и е в с к и й 1
И н г ъ м 1 9 9 3
П е т к а н о в а 1 9 8 1
П и н а к е с
П р о п 2 0 0 1
- А р н а у д о в, М. Очерци по българския фолклор. София, 1969.
А т а н а с о в а, Д. *Станиславовият четиминей* и институционализираното четене. – В: Агиославика. Проблеми и подходи в изследването на Станиславовия четиминей (съст. Д. Атанасова). София, 2016, 78-93.
Б о г д а н о в, Б. Романът – античен и съвременен. София, 1986.
Великие Минеи Четии, собранные Всероссийским митрополитом Макарием. Декабрь, дни 6-17. М., 1883.
Д м и т р и е в с к и й, А. А. Описаниелитургических рукописей, хранящихся вбиблиотеках православного Востока. 1 Тълкѡ, Киев, 1895 (фототипно изд. Hildesheim, 1965).
И н г ъ м, Н. Повествователен модус и литературен жанр в средновековните православни литератури. Тезиси. - Старобългаристика/Palaeobulgaria, XVII, 1993, 3, 36-47.
П е т к а н о в а, Д. Стара българска литература. Апокрифи, т. I. София, 1981.
Pinakes. / на: <https://pinakes.irht.cnrs.fr/recherche-generale/results/page>, достъп на 3.01.2022 г.
П р о п. Вл. Морфология на приказката. София, 2001.

СПРАВКА ЗА НАУЧНИТЕ ПРИНОСИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. За пръв път се извършва проучване на славянския превод на *Успението на св. Йоан Богослов* по шест преписа.
2. Изготвена е пълна археографска справка на южнославянските преписи на *Успението*.
3. За пръв път са идентифицирани и коментирани всички разликите между славянските преписи и гръцкия текст.
4. Въз основа на анализа на преписите от *първа редакция* са обособени две подгрупи.
5. За пръв път са извършени наблюдения над литературната съдбата на наратива в южнославянска среда.
6. Коментар върху повествователните особености на *Успението*.
7. Идентификация и коментар върху библейските позовавания в произведението.
8. Издание на пълния текст на *Успението на св. Йоан Богослов*.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. *Успението на св. Йоан Богослов* в южнославянските календарни сборници. В: - Онгъл – Пренасянето на сакралност (Локално – регионално – национално), София, 2021, 363-373.
2. Основни мотиви в *Успението на св. Йоан Богослов*. – В: Национални филологически четения за студенти и докторанти. Благоевград, 2020, 195-201.
3. Евангелските позовавания в *Успението на св. Йоан Богослов*. – В: КирилоМетодиевски четения. София, 2021, 230-241.
4. Апокрифният текст за св. Йоан Богослов в дамаскинарската традиция. – В: Климентови четения за млади изследователи, т. 2, София, 2021, 87-95.
5. *Успението на св. Йоан Богослов: жанрови и повествователни особености*. – В: Дванадесети международен симпозиум „Търновска книжовна школа“ (под печат).
6. За възможния паралел между *Успението на св. Йоан Богослов* и епическия сюжет на Омировата *Одисея*. – В: Климентови четения за млади изследователи, т. 3 (под печат).

ПУБЛИКАЦИИ ИЗВЪН ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. *Мъчение на св. Варвара* (ВНГ № 213 и 215, 214с): жанрови и повествователни особености. В: – Годишник на Софийския университет, факултет по славянски филологии, vol: 104, София, 2019, 59-76.
2. *Житието на св. аморийски мъченици* в състава на *Супрасълския сборник*. В: - Климентови четения за млади изследователи, т. 1. София, 2019, 159-164.
3. Света Варвара - християнски култ и народни практики. В: - Verba Iuvenium. Словото на младите. Пловдив, 2019, 360-372.
4. *Климентови четения за млади изследователи* (сборник с доклади от едноименната конференция) [St Clement Readings for Young Scholar: Conference Proceedings], vol. 1 – in: Scripta & e-scripta, vol. 19, Sofiya, 2019, 409-410.
5. Тридесет и пет Кирило-Методиевски четения. В: - Съпоставително езикознание, XLIV, София, 2019, № 3, 109-111.

Съставителство:

1. Климентови четения за млади изследователи, т. 2 (научен консултант доц. д-р Диана Атанасова, съст. Пламена Костова) София, 2021.
2. Климентови четения за млади изследователи, т. 3 (научен консултант доц. д-р Диана Атанасова, съст. Пламена Костова) София, 2021.

ДОКЛАДИ НА НАУЧНИ ФОРУМИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Апокрифният текст за св. Йоан Богослов в дамаскинарската традиция (2019 г., Секционен доклад)
2. *Успението на св. Йоан Богослов* в южнославянските календарни сборници (2019 г., Секционен доклад)
3. Основни мотиви в *Успението на св. Йоан Богослов* (2020 г., Секционен доклад)
4. Евангелските позовавания в *Успението на св. Йоан Богослов* (2020 г., Секционен доклад)
5. За възможния паралел между *Успението на св. Йоан Богослов* и епическия сюжет на Омировата *Одисея* (2021 г., Секционен доклад)
6. *Успението на св. Йоан Богослов*: жанрови и повествователни особености (2021 г., Секционен доклад)
7. Цветовата символика в *Успението на св. Йоан Богослов* (2022 г., Секционен доклад)
8. За някои структурни модели в *Успението на св. Йоан Богослов* (2022 г., Секционен доклад)
9. Символните двойки в *Успението на св. Йоан Богослов* (2023 г., Секционен доклад)